

YÛSUF EL-ĞA’İD’İN YAHDUS FÎ MIŞ EL-ÂN ROMANINDA SOSYAL GÖSTERGELER*

Galip GÜLER*

Öz: 1960’lı yıllar birçok yerde olduğu gibi Arap dünyasında da sosyalizmin etkin olduğu bir dönemdir. O yıllarda yetişen Arap ediplerinin eserlerinde bu akımın etkilerini fazlasıyla görmek mümkündür. İşte bu makalede, bu dönemde yetişen Mısırlı yazar Yûsuf el-Ğa’id’in *Yahdus fî Mış el-Ân* isimli romanında sosyalizmin etkileri sosyal göstergelerle ortaya konulacaktır. 1974 yılı Haziran ayında Mış’da geöen dokuz günün anlatıldığı romanda yazarın sosyalizm akımından oldukça çok etkilendiği anlaşılmaktadır. Yûsuf el-Ğa’id, eserinde zamanın Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Richard Nixon’dan, Mış’daki bir kasabada yaşayıp ölen ancak yeryüzünde varlığını ispat edecek hiçbir delil bulunmayan fakir Debiş’e uzanan olaylar silsilesini kendi sosyal penceresinden okuyucuya yansıtmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Mış, Sosyal Gösterge, Yûsuf el-Ğa’id, Yahdus fî Mış el-Ân.

Social Indicators in the Novel of Yûsuf al-Qa'id's Yahdus fî Mış al-An

Abstract: The 1960s was a period when socialism was effective in the Arab world, as in many other places. It is possible to see the effects of this trend in the works of Arab writers who grew up in those years. Here in this article, the effects of socialism will be revealed through social indicators in the novel named *Yahdus fî Mış al-An* by the Egyptian writer Yusuf al-Qa'id, who grew up in this period. In the novel, in which nine days spent in Egypt in June 1974, it is understood that the author was very influenced by the socialism movement. In his work, Yusuf al-Qa'id reflected the sequence of events ranging from Richard Nixon, President of the United States of America at the time, to the poor Debish, who lived and died in a town in Egypt but has no evidence to prove his existence on earth.

Keywords: Arabic Language and Literature, Egypt, Social Indicator, Yusuf al-Qa'id, Yahdus fî Mış al-An.

129

Giriş

Napolyon’un Mış’ı işgali Arap dünyasında pek çok alanda olduğu gibi edebiyat alanında da bir dönüm noktası olarak kabul edilir.¹ İşgalle başlayan bu yeni dönemde diğer gelişmelerle birlikte matbuatın yaygınlaşması edebiyatın gelişiminde temel unsur olmuştur.² Bu sayede pek çok kitap basılmış, birçoğu unutulmaya yüz tutan kültürel miras, tekrar gün yüzüne çıkarılmıştır. Dolayısıyla insanlar okumuşlar, yazmışlar ve okutmuşlardır.

Geniş kitleleri etkileyen toplumsal olgu ve olayların edebiyat sahasını etkilememesi düşünülemez. XX. yüzyılın ikinci yarısındaki Arap toplumunun durumu, yazarları sosyal konuları içeren eserler vermeye sevk etmiştir. Filistin meselesi, Arap birliği, sosyal adalet, dünya barışı, hürriyet gibi konular bunlardan bazılarıdır. Bunların dışında yazarlar, toplumun düşüncelerini etkilemeyi hedefleyerek yaşadıkları ülkenin özel sorunlarını, yanlışlarını bazen eleştirel bir tarzda roman diliyle işlemişlerdir. Bu yazarlardan biri de Mısırlı Yûsuf el-Ğa’id’dir.

* Bu makale “Yûsuf el-Ğa’id’in Yahdus fî Mış el-Ân Romanının Şekil ve Muhteva Bakımından İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Öğr. Görevlisi, Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, galip.guler@amasya.edu.tr

¹ Ahmed Hasen ez-Zeyyât, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabi* (Kahire: Dâru Nahda, 1939), 416.

² Ahmet Savran, *19. Yy. Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 1991), 34.

Arap ve Mısır romanında sosyalizmin etkin olduğu 1960'ların neslinden³ olan Yûsuf el-ka'îd, Nobel ödüllü romancı Necîb Maḥfûz'la (1911 – 2006) olan dostluğunun yanında yazdığı eserlerle de Maḥfûz'un çizgisinde olduğunu göstermiştir. Romanlarının birçoğunda doğup yaşadığı yerleri işleyen Maḥfûz⁴ gibi eserlerinin hemen hemen tamamında Mısır insanını, özellikle de Mısır'ın taşrasını konu alır. Toplumsal meselelere oldukça çok yer veren yazar, adeta sessiz taşra insanının sesi olmuştur.

Bu makalede yazarın hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verildikten sonra *Yahdus fi Mısır el-Ân* isimli romanının şekil ve muhteva unsurlarında sosyalizmin etkileri gösterilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede romanda yer alan yoksulluk teması, mekân unsuru, kahraman isimleri, sosyal ve siyasi ortam tahlillerinde bulunan sosyal göstergelere dikkat çekilecektir

1. Yûsuf el-ka'îd

Gerçek adı Muhammed Yûsuf el-ku'ayyid'dir.⁵ Öğrenim gördüğü okulların resmi evraklarında adı "Yûsuf el-ka'îd" şeklinde yazılması ve arkadaşlarının kendisine bu şekilde hitap etmesi, isminin bu şekilde kullanılmasına neden olmuştur. el-ka'îd Mısır'ın kuzeyinde bulunan İtây el-Bârûd merkezine bağlı Buḥayrâ şehrinin Ḍahriyye kasabasında dünyaya geldi.⁶ Doğum tarihi tam olarak 2 Nisan 1944 tarihidir.⁷ Ailesinin kökeni, 'Amr ibn el-Âş komutasında Arapların Mısır'ı fethetmesiyle Arap yarımadasından Mısır'a göç eden "el-Ḍar'ân" kabilesine dayanır.⁸

Babası küçük çapta ticaretle uğraşan bir kasabalı, annesi çiftçilikle meşgul bir kadındır. Babası oğlunun ticaretle uğraşmasını istemiş, ancak imkânsızlıklardan dolayı kendisi de ticareti bırakmak zorunda kalıp, başkasına ait tarlalarda ziraat yaparak hayatını sürdürmüştür. Fakir bir aileden dünyaya geldiğini kendisi şu şekilde ifade eder: "*Babam (hayatında hiç) toprak sahibi olmadı. Ben kabrinden başka hiçbir şeye sahip olmayan bir aileden geldim*"⁹. Öğrenimine sıbyan mektebinde Kur'ân-ı Kerîm eğitimi alarak başlar. Kur'ân-ı Kerîm'in otuzuncu cüzünü ezberlediği için elli kuruşluk bir hediye kazanır. Bu, o zaman için ailesinin de önemseyeceği bir miktar olduğu için hediyeyi almaya babasıyla beraber giderler.¹⁰

Köyünde ilkokulun açılmasıyla beraber sıbyan mektebini bırakıp 'Usrân 'Abdulkerîm İlkokulunda okumaya başlar.¹¹ Bunun temel sebebi bu okulda bir öğün yemek veriliyor olmasıdır.¹² Ayrıca sıbyan mektebinde eğitim esnasında takınılan şiddetli tutumlar el-ka'îd'in ruhunda olumsuz etkiler bırakmıştır. Ardından lise eğitimini ed-Ḍârî Semek Lisesinde¹³

³ Sümeyye eş-Şevâbîke, *Muhammed Yûsuf el-ku'ayyid Rivâiyyen* (Amman: Ürdün Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 7.

⁴ Musa Yıldız, *Necîb Maḥfûz'un Sembolik Romanları* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998), 22.

⁵ Sümeyye eş-Şevâbîke, *Muhammed Yûsuf el-ku'ayyid Rivâiyyen*, 19.

⁶ Robert B. Kembil el-Yesû'î, "Yûsuf el-ka'îd", *A'lâmu'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Mu'âsir* (Beirut: eş-Şeriketu'l-Müttehîde li't-Tevzî', 1996), 1098.

⁷ Sümeyye eş-Şevâbîke, "el-Mîtaks Tecrîbiyyen Rivâiyyen Kıraah fi A'mâl er-Rivâi el-Mısrî Yûsuf el-ka'îd", *en-Necâh Üniversitesi Beşeri İlimler Araştırma Dergisi* 27 (2013), 644.

⁸ Şevâbîke, *Muhammed Yûsuf el-ku'ayyid Rivâiyyen*, 19.

⁹ Yûsuf el-ka'îd, "A'mâlî'l-Mutemeyyize Semeratu Sıyâm" (Menâbir Sekâfiyye), (Erişim 10 Ocak 2014).

¹⁰ Yesû'î, *A'lâmu'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Mu'âsir*, 1098.

¹¹ Şevâbîke, "el-Mîtaks Tecrîbiyyen Rivâiyyen Kıraah fi A'mâl er-Rivâi el-Mısrî Yûsuf el-ka'îd", 644.

¹² Şevâbîke, *Muhammed Yûsuf el-ku'ayyid Rivâiyyen*, 20.

¹³ Şevâbîke, "el-Mîtaks Tecrîbiyyen Rivâiyyen Kıraah fi A'mâl er-Rivâi el-Mısrî Yûsuf el-ka'îd", 644.

tamamladıktan sonra babasının isteği doğrultusunda, Demenhûr şehrinde bulunan öğretmen yetiştirme enstitüsüne gider. Kendisi, liseden sonra edebiyat ya da hukuk fakültesinde veya müzik bölümünde okumayı düşünmesine rağmen babası onun köyde öğretmen olmasını istemektedir. Öğretmen yetiştirme enstitüsünden 1962 yılının Eylül ayında mezun olur. Mezuniyetten sonra askerlik hizmetine çağrılıncaya kadar Ruzeymât ilköğretim okulunda öğretmenlik görevine devam eder.¹⁴

1965 yılı, Aralık ayında, edebi kişiliğini çok etkileyecek olan askerlik görevini yapmak üzere silahlı kuvvetlere katılır. Askerlik hizmetinden terhis olduktan sonra, edebiyatla ilgili bir alanda çalışmak ister. Bunun için önce haftalık yayınlanan, el-Muşavvir dergisinde daha sonra el-Hilâl dergisinde uzun süre editörlük yapar.¹⁵

Birçok çalışması sinema ve televizyona aktarılan yazarın eserlerinin büyük bir bölümünü, yazmış olduğu romanlar oluşturur. 20 romanı, 10 kısa öykü mecmuası, 5 edebi hatırat kitabı bulunan el-Ğa'îd'in eserlerinin büyük bir bölümü farklı dillere çevrilmiştir. Yazar ve eserleri Arap ülkelerinde akademik çalışmalara konu olmuştur.¹⁶ Çağdaş Arap Edebiyatının üretken bir yazarı olduğunu verdiği onlarca eserle gösteren yazar hakkında ülkemizde bu makalenin üretildiği yüksek lisans tezi dışında hiç bir akademik çalışma yapılmamıştır. Yazarın sadece الحرب المصري (Mısır Topraklarında Savaş)¹⁷ romanı Türkçeye çevrilmiştir. Bu romanın orijinal dili Arapçadan değil de İngilizce çevirisinden Türkçeye aktarıldığını da burada belirtmek gerekir. Bu bilgiler dikkate alındığında, çalışmamızın alanında önemli bir eksikliği gidereceğini ümit ediyoruz.

2. Yağduş fî Mışır el-Ân Romanı

2. 1. Romanın Tanıtımı

Yûsuf el-Ğa'îd, *Yağduş fî Mışır el-Ân* romanını, 1974 yılının sonlarında kaleme almaya başlamış, 1975'in başlarında yayıma hazırlamıştır. Ancak mevcut basımevleri, romanın basımını üstlenmemişlerdir. Bunun üzerine el-Ğa'îd, çevresindeki insanlardan borç alarak kitabı kendisi bastırılmıştır.¹⁸ Bu sebepten dolayı romanın ilk baskısında yayınevi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Romanın başında kitabın bu gibi sebeplerden dolayı iki yıl gecikmeli olarak, 1977 yılında yayınlandığı belirtilmektedir.

Roman, 1974 yılı Haziran ayında, zamanın Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Richard Nixon'un Mısır'ı ziyaret ettiği zamandan bir kesit sunar. Bu tarihe yakın zamanlarda yapılan Arap-İsrail savaşlarında¹⁹ İsrail yanlısı tavır alan Amerika'nın Başkanına Mısır'ın kucak açıyor

¹⁴ Yesû'î, *A'lâmu'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Mu'âsir*, 1098.

¹⁵ Şevâbîke, "el-Mitaks Tecrîbiyyen Rivâiyyen Kıraah fî A'mâl er-Rivâi el-Mışırî Yûsuf el-Ğa'îd", 644.

¹⁶ Yazar hakkında yapılan çalışmaları: Sümeyye eş-Şevâbîke, *Muhammed Yûsuf el-Ğu'ayyid Rivâiyyen* (Amman: Ürdün Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1999); Sümeyye eş-Şevâbîke, "el-Mitaks Tecrîbiyyen Rivâiyyen Kıraah fî A'mâl er-Rivâi el-Mışırî Yûsuf el-Ğa'îd", *en-Necâh Üniversitesi Beşeri İlimler Araştırma Dergisi* 27 (2013); Sümeyye eş-Şevâbîke, "el-Bülfûniyye fî er-Rivâyeti'l-'Arabiyye: Yûsuf el-Ğa'îd Numûzecen", *Dirâsât el-'Ulûmu'l-İnsâniyye ve'l-İctimâ'iyye* 37/1 (2010). Yazarın Türkçeye çevrilen romanı: Yûsuf el-Ğa'îd, *Mısır Topraklarında Savaş*, çev. Sema Öğünlü (İstanbul: Kanat Kitap, 2005).

¹⁷ Yûsuf el-Ğa'îd, *Mısır Topraklarında Savaş*, çev. Sema Öğünlü (İstanbul: Kanat Kitap, 2005).

¹⁸ Selvâ el-Lübânî, "Hıvâr me'a'r-Rivâiyyi'l-Mışırî Yûsuf el-Ğa'îd", (Menâbir Şekâfiyye), (Erişim 25 Nisan 2014).

¹⁹ Fahir Armaoğlu, *20. yy Siyasi Tarihi 1914-1980*, (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983), 483-715.

olmasına bir anlam verilememektedir. Mısırlı eleştirmen 'Ali er-Râ'î, bu durumu romanın elektronik baskısının başında yazdığı önsözünde şöyle dile getirir:

*"Her durumda Başkan Nixon'un Mısır'ı ziyareti, Mısır için şaşkınlığa neden olan bir alay konusu olmuştur. Durum, Amerika'nın kendisinde de böyle değerlendirilmiştir. Resmi ve gayri resmi Amerikalılar, bütün birimleri kendi ülkesinin kovduğu ve kamuoyunun memnun olmayıp reddettiği bir adamı Mısır'ın selamlayarak, niçin ona kucak açtığını anlamıyorlar."*²⁰

2008'de yeni baskısı yayınlanırken romanın adındaki "عَلَى" el-Ân (şimdi) kelimesinin kaldırılması yazara teklif edilmiş ancak yazar, romanda anlatılanlara benzer durumların halen Mısır'da yaşanmakta olduğunu öne sürerek bu teklifi reddetmiştir.

Yazar, romanı "I. Kitap, II. Kitap, III. Kitap" şeklinde üç ana bölüme ve her bir bölümü birçok ara bölüme ayırmıştır. Bu bölümlerin her biri içeriğinde aktif olan roman kahramanının adıyla isimlendirilmiştir. Romanın ilk baskısı toplam 199 sayfadan oluşmaktadır. Bu çalışmada yapılan alıntılarda romanın 1977 yılındaki ilk baskısı²¹ esas alınmıştır.

2.2. Romanın Olay Örgüsü

12 Haziran 1974 Çarşamba günü Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Richard Nixon Mısır'ı ziyaret edecektir. Ziyaretinden önce Mısır'a gıda yardımı gönderir. 7 Haziran Cuma günü ikinci vaktinde romanın olaylarının geçtiği en önemli yer olan Dahriyye Kasabasına bu yardımlardan bir miktar gelmiştir. Kasaba Meclis başkanı, meclis kurulu üyelerini ve Arap Sosyalist Birliği Dahriyye Kasabası temsilcilerini yardımların dağıtımı konusunda karar almak için toplantıya çağırır. Gece yarısı yapılan toplantı sabaha kadar sürer, fakat hiçbir karar alınamaz. Gelen yardımlar az olmasına karşılık, kasabada yoksul çoktur. Meclis üyelerinden biri olan doktorun aklına yardımların dağıtımı konusunda bir fikir gelir. Doktorun düşünceleri şöyledir:

*"Bu yardımların hastanede kayıtlı olan ya da muayeneden sonra tespit edilen kasabanın hamile kadınlarına verilmesi yönteminin en iyi ve en adil dağıtım yöntemi olduğu sonucuna ulaştım."*²²

Tellal tarafından durum kasabaya ilan edildiği sıralarda romanın başkahramanı, Debîş 'Arâyis çalıştığı tarladan evine gelmiştir. Birbirine yakın yaşlarda üç çocuğu olan Debîş, oldukça fakirdir. Gününbirlik buldukları yiyeceklerle hayatlarını devam ettirmektedirler. Tarlalarda yevmiye usulü çalışan Debîş'in tek sermayesi bileği, çapası ve sağlığıdır. Debîş'in karısı hamile olmadığından gıda yardımından yararlanamayacaktır. Hâlbuki bu yardıma çok ihtiyaçları vardır. Yardımların içeriği ve miktarı konusunda kasaba halkı farklı görüştedir. Durum o kadar abartılır ki, insanlar ABD Başkanı Richard Nixon'un Mısır'a gelişiyle her şeyin değişeceğini, mucize gibi harika haller olacağını bekler hale gelmiştir.

9 Haziran 1974 Pazar günü sabahın erken saatlerinde Dahriyye Kasabası sağlık biriminin önü, kasabalılar tarafından doldurulmuştur. Dağıtım uygulamasını yürütecek olan doktor yardım almaya gelenlerin hamile olup olmadığına kadınların karnındaki şişliğe ve mimiklerine bakarak karar vermektedir. Bunu öğrenen Debîş, eski çul, çaput, evde ne bulduysa toparlayıp karısı Şudfe'nin karnına bağlayarak yardımı almayı başarır. Yardımlar, 4 kg zeytin, 25 kg

²⁰ Yusuf el-Ka'îd, *Yahdus fi Mısır el-Ân*, (PDF: Kotob Arabia, ts.), önsöz.

²¹ Ka'îd, *Yahdus fi Mısır el-Ân* (Kahire: y.y., 1977).

²² Ka'îd, *Yahdus fi Mısır el-Ân*, 29.

ağırlığında bir çuval un, 4 kg sınaî yağ, bir paket süt tozu ve bir parça kaşar peynirinden ibarettir.

Debîş ve karısı eve döndüklerinde hemşirelerden biri doktorun kulağına yaklaşarak hak etmeyen birine yardım verildiğini söyler. Bunun üzerine doktor dağıtımı keserek memurlar eşliğinde Debîş'in evine giderek verilen gıda yardımını geri aldıktan sonra tekrar sağlık birimine döner. Debîş, olanlardan habersiz, yardımı almış olmanın memnuniyeti içerisinde tarlaya dönmüştür. Şudfe olanların şoku henüz üzerindeyken Debîş'e durumu anlatmak için tarlaya kadar gelir. Debîş, öfkeli bir şekilde, dağıtımın yapıldığı sağlık birimine kalabalığı yararak gider. Öfkeyle doktora saldıran Debîş ağzına geleni söyleyip tehditler savurur. Güvenlikçiler hemen şiddetle müdahale ederek Debîş'i tutuklarlar.

Kasaba meclis başkanı, Tevfîkiye polis merkezini telefonla arayıp tarla işçisine haddini bildirmesini söyler. Parmaklıklar Debîş'in üzerine kapatıldıktan sonra amir, polis noktasının yakınında bulunan evine geçer. Nöbetçi polis, gece yarısı, dinlenmekte olan amirin kapısını çalarak onu uyandırır ve nezarete son giren sanık, tarla işçisinin durumunun kötü olduğunu söyler. Hemen hastaneye kaldırılan Debîş'i nöbetçi doktor gelip muayene eder. Doktor, hastanın darba maruz kaldığından dolayı yüksek miktarda kan kaybı ve ölümcül kırıkları olduğunu söyler. Fecir vakti Debîş, hayata gözlerini yummuştur. Doktor, cesedin sessiz bir şekilde ve kimsenin bilgisi olmadan hastane morguna taşınmasını, giriş-çıkış bilgilerinin veya yapılan işlemlerin hiçbirinin hastane kayıtlarına geçirilmemesini istemiş, gerekli işlemleri sabahleyin kendisinin yapacağını bildirmiştir.

Karısı Şudfe ve üç çocuğu Debîş'i beklemektedir. Şudfe, onu sormak için sağlık birime gittiğinde net bir yanıt alamaz. Debîş'in üzerinde bulunan emanetler sabah amire teslim edilir. Debîş'in vefatıyla herkes kendini bir çıkmazın içinde bulacaktır; kasaba meclis başkanı, birim doktoru, amir, hastane acil servisi, nöbetçi polis, meclis memuru, sağlık memuru, morg sorumlusu, ambulans şoförü ve diğerleri. Böylece herkes arasında suçlu başkasına atma yarışı başlar.

Amir, hakkında soruşturma olan bir sanığın polis noktasından kaçtığı hakkında bir tebligat hazırlar. Debîş'in kaçtığına dair tebligatı nöbetçi polise verip onu gerekli işlemleri prosedürlere uygun bir şekilde yapmakla görevlendirir. Nöbetçi polis, gerçekte kaçmamış olan sanığın kaçışından resmen kendisinin sorumlu olduğunu açıklamaya çalışsa da amir onu ikna etmeyi başarır. Soruşturma tek yönlü değildir. Birinci soruşturma, Debîş'in doktora saldırması, şiddet uygulayıp hakaret etmesi konusu, ikincisi, Debîş'in gece vakti polis noktasından kaçması ve yerini bulma çabalarıdır

Soruşturma kapsamında doktor dâhil birçok kişinin dinlenmesi gerekmektedir. Amir bölgenin güvenliğinden sorumlu ilk yetkili olmasından dolayı Başkan Nixon'un geçişinden yirmi dört saat önce görevinin başında, Tevfîkiye'de olması gerektiği için Debîş soruşturmasını bir an önce bitirmek ister. Amirin kaygısını anlayan sekreter, ona tanıkların ifadelerinin toplu halde alınmasını teklif eder. Amir bu teklifi ilk başta makul bulmazken sekreterin açıklamalarından sonra kabul eder. Uydurulan metinde Debîş'in asayışı bozan bir terör örgütü organize ettiğine kadar suçlamalar bulunmaktadır.

Yapılanın bir soruşturma olduğunun bile farkında olmayan Debîş'in karısı, Şudfe soruşturma odasına girer. Gelmesindeki maksat, kocasının nerede olduğunu öğrenmektir.

Şudfe'ye birçok soru sorulur. Olanları anlattıktan sonra Şudfe, Debîş'in nerede olduğunu, onu nasıl ziyaret edebileceğini sorar. Amir, ona, kendisinin soru sorma hakkının bulunmadığını, kocasının emin ellerde olduğunu söyler. Amir, Debîş hakkında araştırma yapması için polis noktasına yeni atanmış bir polisi görevlendirerek Debîş 'Arâyis hakkında resmi ve gayri resmî bilgileri elde etmesini ister.

11 Haziran Salı günü, Kahire'de oturan Yûsuf el-ka'îd'i memleketi Dahriyye'den gelen üç genç ziyaret eder. ABD Başkanı Nixon'un kasabayı ziyareti sebebiyle Dahriyye tren istasyonunu süslemek için gerekli malzemeleri almakla görevli olduklarını söylerler. Yazar, kasabada bunun dışında olan bitenleri sorduğunda, içlerinden biri, Debîş meselesini yorum yapmadan anlatır. Bu konu yazarın dikkatini çekmiştir. Yazar aynı gün, farklı sebeplerden dolayı memleketi Dahriyye'ye gitmeye karar verir. Debîş meselesinin konuşmalarda önemli bir yeri olduğu için yazarda, Debîş'in hanımı Şudfe'yle görüşme arzusu uyanmıştır. Kasabanın ana caddesinde bir arkadaşıyla yürürken arkadaşı ona tesadüfen oradan geçmekte olan Şudfe'yi gösterir. Yazar, Şudfe'yle konuşmak istediği için evine giderler. Şudfe olan biteni yazara anlatır.

Bu arada amirin Debîş'i araştırmakla görevlendirdiği polis, araştırmasını tamamlamış, elinde iki raporla amirin yanına gelmiştir. Birinci raporda devletin nüfus dairesinde Debîş 'Arâyis adında birine ait, doğum ya da ölüm kaydının bulunmadığı; aynı şekilde nikâh kayıtlarında, tapu ve kadastro müdürlüğünde, mevsimlik işçiler odası, ziraat odası vb. devletin diğer resmi kurumlarının hiçbirisinde bu isme rastlanmadığı; dolayısıyla Debîş 'Arâyis adında birinin yeryüzünde hiçbir zaman olmadığı sonucuna ulaşıldığı yazılıdır. İnsanlara sorarak hazırladığı ikinci raporda, Debîş 'Arâyis'in devlet aleyhinde niyet ve davranışları olan biri olduğu yazılıdır.

Amir, salı günü öğlen saatlerinde soruşturmayı tamamlayarak son kararı almak için doktor ve kasaba meclis başkanıyla bir araya gelir. Önlerinde iki ihtimal olduğunu ve bunlardan birine karar vermeleri gerektiğini söyler. Bu ihtimalleri "DV" ve "DY" şeklinde kodlamıştır. "DV": Debîş var, demektir. Bu durumda soruşturma henüz bitmeyecek, Debîş'in bir terör örgütüne mensubiyetinin ispatı lazım gelecektir. Ayrıca yakalanma süreci boyunca dosyanın açık kalması gerektiğinden "DV" içinde birçok risk içermektedir. Bu sebeplerden dolayı tek çözüm "DY" dir. "DY": Debîş yok, demektir. Zaten varlığı ispat edilemeyen biri hakkında soruşturma yapmak, manasız olduğundan "DY" kararı hem kolay hem tehlikesizdir. Bu duruma itiraz edebilecek kişileri düşünürler. Kasabanın zenginleri kendi emellerinin peşinde olduğundan onların itiraz etmeyeceği, fakirlerin ise ağzını bir miktar yardımla kapatmak mümkün olduğu kanaatine varılır. Doktor eline bir kalem ve kâğıt alıp meseleyi bilen diğer kimseleri yazar. Kasaba başkanı, doktor, ambulans şoförü, meclis memuru, nöbetçi polis, Tefîkiye hastanesindeki doktor, sağlık memuru, cenaze nakil aracı şoförü, kimsesizler mezarlığı defin görevlisi; bunların hepsi, suça ortak olduğundan hiçbirisinin konuşmayacağından herkes emindir. Anlaşılmayan birkaç nokta da çözüldükten sonra "DY" son karar olarak kabul edilir. Evraklar, başkanlığı zamanında kasaba başkanının özel kasasında tutulacaktır.

Başkan Nixon'un geçeceği kasabaların başkanları, saat sekizde Buhayrâ'da toplantı yapar. Hepsine gece yarısı biri gelmiş, Başkan Nixon'un kortejinin sadece kendi kasabasında duracağını, karşılamanın iyi olması halinde yüksek makamlara terfi ettirileceğini vaat etmiştir. Nihayet, Başkan Nixon'un ziyaret vakti gelir. Karşılama için bütün hazırlıklar tamamlanmıştır. Dahriyye Kasabası tren istasyonu, Amerikan ve Mısır bayraklarıyla donatılmıştır. Uzaktan

trenin geldiği görüldüğünde heyecan doruğa çıkar fakat bu heyecan çok sürmez. Tren istasyona yaklaştığında biraz yavaşlasa da hiç durmadan yoluna devam eder. Trenin durmaması kasaba halkını çok şaşırır ancak en çok etkilenen şüphesiz, kasaba başkanıdır. Büyük heyecanın bitmesinin ardından kasabayı bir sessizlik kaplar. Debîş'in evine ise heyecan hiç girmemiş evinde korkuyla karışık, ümitsizlik, belirsizlik ve tarifi imkânsız bir hüznün hâkimdir. Çocuklar Şudfe'ye sürekli babalarını sorarken, Şudfe onlara cevap vermekte zorlanmaktadır.

14 Haziran Cuma günü, akşam saatlerinde Tefkîye hastanesindeki sağlık memuru kasabaya gelerek Şudfe'yle görüşmek istediğini söyler. Buraya gelmesini Debîş'in istediğini söyleyen adam son anlarına tanık olduğunu söyleyerek acı haberi güçlükle verir. Odanın dışındakiler, bir anda Şudfe'nin müthiş çığlığıyla irkilirler. Ne olduğunu anlamak için odaya girdiklerinde Şudfe adamın yakasından tutmuş hıçkırıklarla ağlamaktadır.

Debîş'in arkadaşı Ğalbân ve tarla işçileri aynı durumun kendi başlarına da gelebileceğinden yola çıkarak bir şeyler yapmaya karar verirler. Birçok resmi kurumla görüşme yaparlar ancak hiç bir sonuç alamazlar. Debîş'in ölüm haberi kasabaya yayılır. Kasabalıların zihnini şu sorular meşgul etmektedir; "Debîş kendi eceliyle mi ölmüştür? Yoksa birisi mi öldürmüştür? Öldürülüyse kim öldürmüştür?" Yazar, anlatılanların Mısır'da sürekli yaşandığını dile getirerek okuyucuyu, olanlar karşısında sessiz kalmamaya davet eder ve şu cümlelerle romanına son verir:

*"İsimler, kişiler ve olaylar birer hayal ürünü değildir. Yani, gerçek hayattakilerle aralarındaki benzerliği tesadüf kanunları meydana getirmemiştir. Bilakis kasti bir benzeşmedir."*²³

3. Yaħduş fî Mısr el-Ân Romanında Sosyal Göstergeler

Yûsuf el-ka'îd, gençliğini yaşadığı 1960'lı yılların popüler akımı sosyalizmden oldukça çok etkilenmiş yazarlardan biridir. Eserlerinin hemen hemen tamamında sosyal içerikli konuları ele almıştır. Bir dönem dünyayı etkisi altına alan sosyalizm, birçok düşünür tarafından farklı şekillerde yorumlanır. Genel bir ifadeyle sosyalizm "bir toplumun ekonomik faaliyetlerinin kamuya ait olması ve hem sosyal hem de ekonomik alanda toplumsal refahın devlet tarafından sağlandığı siyasi teorinin adıdır"²⁴. Özel mülkiyet ve kapitalizme karşı bir formül olarak Avrupa'da ortaya çıkan bu akım, sermaye sahipleri ile işçiler arasındaki gelir eşitsizliğini, servet ve refah dağılımındaki farklılığı ortadan kaldırma iddiasını gütmektedir.²⁵ Özellikle yakın dünya tarihi toplumsal sınıflar arasındaki refah eşitsizliğinden kaynaklanan birçok sürtüşmeye tanık olmuştur.

İslam âleminde ilk olarak 1890'lı yıllarda Cemâleddîn-i Efgânî (1838 – 1897) tarafından gündeme getirilen²⁶ sosyalist düşünce 19. ve 20. yüzyıllarda Müslüman âlimler tarafından yoğun bir şekilde tartışılmıştır.²⁷ Bu tartışmalara edebiyatçılar da katılarak eserlerinde toplumsal meseleleri işlemeye başlamışlardır. Bu çerçevede konu itibariyle yoksulluk; zenginlik, mülk sahibi; işçi, yönetici; halk vb. sosyalizmin bir takım alt kavramları ve göstergeleri Arap edebiyatının da gündemi haline gelmiştir. Nitekim yeni dönem Arap

²³ Ka'îd, *Yaħduş fî Mısr el-Ân*, 199.

²⁴ Fethi Yıldırım, "Dünyada Adından Söz Ettiren İktisadi Sistemler ve Kısa Değerlendirmesi", *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 3/2 (2018), 884.

²⁵ Hilal Örgün, "Sosyalizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 37/382.

²⁶ Örgün, "Sosyalizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 37/382.

²⁷ Yıldırım, "Dünyada Adından Söz Ettiren İktisadi Sistemler ve Kısa Değerlendirmesi", 885.

edebiyatında özellikle yirminci yüzyılın ortalarında yetişen Yûsuf el-Ķa'îd gibi birçok edip bu akımın etkisiyle sosyal içerikli eserler vermişlerdir. Yazarın çalışmamıza konu olan *Yahduş fi Mısr el-Ân* isimli romanında da söz konusu sosyal göstergelere oldukça çok yer verdiği görülmektedir.

3.1. Yoksulluk

Sosyalizmin temel alt kavramlarından olan yoksulluk olgusu, *Yahduş fi Mısr el-Ân* romanında genel kurgunun önemli bir unsurunu teşkil etmektedir. Romanın birçok yerinde yoksulluk teması işlenerek okuyucuya derinlemesine hissettirilmeye çalışılmıştır. Genel anlamda yoksulluk kavramı, “yeterli kaynak ve gelir sahibi olmama konumuyken, insan yaşantısının onurlu bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olan gıda, su, giyecek, barınacak ev, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve güvenlik gibi temel insani gereksinimlerden yoksun olmak”²⁸ olarak tanımlanır. Yûsuf el-Ķa'îd, romanında Mısır nüfusunun çoğunluğunun yaşamakta olduğu taşradan bir kesit sunmuştur. Yetmişli yılların Mısır'ında insanların çoğu temel insani ihtiyaçlarını güçlkle elde etmekte ve açlık sınırında yaşamaktadır. Yaşanan yoksulluğun boyutunu anlamak için roman kahramanlarından Debîş'in hayatına bakmak okuyucu için yeterli olacaktır.

ساعة الغروب، حضر مقاول الأنفار بيَّت على الدبش لكي يذهب للعمل في حقول أصحاب الأيطان. أعطاه الأجرة مقدما خمسة وعشرين قرشا، لم يكن في البيت ما يؤكل اشترى الدبش من الدكان حلاوة طحينية وشاي وسكر. أرسلنا الولد عرايس اشترى لنا ثلاث قطع جبنة قريش. أكلنا كل ما اشتريناه في العشاء.

“Gün batarken işçilerin çavuşu geldi. Debîş'le toprak sahiplerinin tarlasında çalışması için anlaştı. 25 kuruş olan ücreti peşin olarak verdi. Evde yiyecek bir şey yoktu. Debîş dükkândan tahin helvası, çay ve şeker aldı. Çocuk 'Arâyis'i gönderdik, üç parça çökelek aldı. Satın aldıklarımızın hepsini akşam yemeğinde yedik.”²⁹

Bir gün öncesinden peşin aldığı yevmiyesini daha o gün harcayarak, sadece karınlarını doyurabilmişlerdir. Üç çocuğu, hanımı ve kendisi, toplam beş kişiden oluşan ailenin geçimini sağlamak, Debîş için çok da kolay olmamaktadır. Çok çocuk sahibi olmak yoksul taşra insanının genel özelliği olduğuna romanda vurgu yapılmaktadır.

قد يكون عددهن خمسة آلاف حامل. نحن في قرية. حيث يصل عدد الفقراء إلى ٩٠ % من السكان. وفي هذه البيئات المتخلفة يمارس الفقير حرية يومية واحدة. هي حرية أن ينجب أي عدد يشاء من الأولاد.

“(Hamilelerin) Sayısı beş bin olabilir. Biz sakinlerinin yüzde 90'ı fakirlerden oluşan bir kasabadayız. Bu geri kalmış çevrelerde fakir, tek bir şeyin günlük özgürlüğünü yaşamaktadır. O da dilediği kadar çocuk yapma özgürlüğüdür.”³⁰

Bununla beraber Debîş, hasta olmasına rağmen her gün çalışmak zorundadır. Hatta çalışabilmek için bu hastalığını gizlemektedir. Karısı Şudfe, onun durumunu şöyle anlatır:

²⁸ Nurgün Oktik, “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar” *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, der. Nurgün Oktik, (İzmir: Yakın Kitabevi, 2008), 21.

²⁹ Ķa'îd, *Yahduş fi Mısr el-Ân*, 56.

³⁰ Ķa'îd, *Yahduş fi Mısr el-Ân*, 29.

هو عليل بصدرة ومعدته وبطن رجليه ونظره. الليل وقت الأئين والشكاوي الموجعة والتأوهات. في النهار الضني اللي مالوش نهاية. من بكة الشمس لغرومجا كل يوم يعمل عند مالك. قوة ذراعاه هي رأسماله الوحيد. العمل والرزق لم يكن ثابتا. لا بد من إخفاء المرض عن الناس لكي يضمن العمل كل أيام الأسبوع. اليوم الخالي شغل ليس من العمر. لا مال ولا أكل ولا شاي أو سكر. البقالين في البلد لا يعطون الفقراء شكك أبدا.

"Göğsünden, midesinden, baldırlarından ve gözünden rahatsızdı. Gece, acılı şikâyetler, ahlar ve inlemeler vaktiydi. Gündüzleri, güneş doğumundan batımına kadar acılarının sonu yoktu. Her gün bir mülk sahibinin yanında çalışıyordu. Bilek gücü tek sermayesiydi. İş ve rızıkı sabit değildi. Hastalığı insanlardan gizlemeliydik ki; haftanın her günü iş olsun. İş olmayan gün ömürden sayılmaz. Ne para olur ne yemek olur, ne çay, ne şeker. Kasabadaki bakkallar fakirlere bir zırnık vermezler."³¹

Yukarıdaki cümleleri sarf eden şudfe'nin giysilerinin tasviri de yaşanan yoksulluk olgusunun boyutunu ifade eder.

إنها بكت، شقت ملابسها التي لا تمتلك سواها.

"Şudfe, o kadar ağlamıştı ki; sahip olduğu tek elbisesi (feryadından) yırtılmıştı."³²

من ثقبه أطلت علينا أجزاء من جسمها.

"(Elbisesindeki) deliklerden, bize vücudunun azaları görünüyordu."³³

Yapılan bilimsel araştırmalar, yoksulluk olgusunun suç işlemede çok önemli bir faktör olduğunu göstermiş, istatistikler, suç işleme ile yoksulluk arasında dikkate değer bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.³⁴ Yoksulluğun bir takım olumsuz eğilimlere neden olacağına romanda işaret edilmiştir. Fakirliğin bu derece şiddetli olması Debîş 'Arâyis'e Amerika'dan gelen yardımcıları hile yaparak almaya götürmüştür. Bunun adı hırsızlık olsun ya da olmasın Debîş, hile yapmıştır. Dolayısıyla tasvip edilemez bir suç işlemiştir. Ancak arkadaşı Ğalbân'ın şu cümlesi Debîş'i bu hileye iten gerçeği anlatmaktadır.

- المحتاج بيعمل كل اللي يقدر عليه.

"Muhtaç olan insan yapabileceğini yapar."³⁵

Ayrıca yazar, romanın başında Ebû Zerr el-Ğifârî'nin³⁶ şu sözünü nakleder:

عجيب لمن لا يجد القوت في بيته... كيف لا يخرج على الناس شاهرا سيفه؟

"İlginç! Evinde yiyecek bulamayan, nasıl olur da kılıcını çıkarıp insanların karşısına çıkmaz?"³⁷ Bu cümleler dikkate alındığında yazarın Debîş'in tavrını yanlış bulmadığı sonucuna varılır.

³¹ Ğa'îd, *Yaħduş fî Mışır el-Ân*, 94.

³² Ğa'îd, *Yaħduş fî Mışır el-Ân*, 163.

³³ Ğa'îd, *Yaħduş fî Mışır el-Ân*, 85.

³⁴ Halime Ünal, "Yoksul Olmak Suç İşlemek İçin Yeterli mi?" *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, der. Nurgün Oktik, (İzmir: Yakın Kitabevi, 2008), 327-360.

³⁵ Ğa'îd, *Yaħduş fî Mışır el-Ân*, 63.

³⁶ İlk Müslüman olan sahabelerden olan Ebû Zerr el-Ğifârî, yağmacılıkla meşhur Ğifâr kabilesine mensuptur. Doğru sözlülüğü ve dünya malına istiğnasıyla tanınmıştır. Hicretin 32. yılında, miladi 653 yılında vefat etmiştir. Abdullah Aydın, "Ebû Zer el-Ğifârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/267.

³⁷ Ğa'îd, *Yaħduş fî Mışır el-Ân*, önsöz.

3.2. Mekân

Roman türünde mekân, kahramanların hareket alanları için ayrılmış sahne olmasının yanında yazarın, roman ile vermek istediği mesaja göre farklı işlevler yüklediği önemli bir unsurdur.³⁸ *Yaḥdus fi Mişr el-Ân* romanında mekân unsurunun sunumunda da sosyal mesajların verildiğini görmek mümkündür. Söz gelimi mekân tasvirlerini yaparken el-Ḳa'îd'in genellikle, toplumun sosyoekonomik sınıflarıyla bunları bağdaştırdığı gözlemlenir. Okuyucu, yapılan betimlemelerden mekân sahibinin zengin ya da fakir olduğunu kolayca fark eder. Örneğin yazar, olayların yaşandığı bölgenin merkezi olan Demenhûr şehrinin adıyla yoksulluk temasını şu şekilde ilişkilendirmiştir:

منطقتنا التي اكتب عنها كل رواياتي. مليئة بجميع تناقضات أيامنا. عاصمة المنطقة اسمها دمنهور. أهل بلدي يقولون: إنه حدث في مصر القديمة في القرن العشرين قبل الميلاد وفي الربع الأخير منه. أن طغى أحد الفراعنة وانتشر السوء في أيامه. وازداد الأغنياء غنى والفقراء فقرا وبعدت المسافة بين الطرفين. أوصل التذمر الناس إلى ثورة دموية. كان الدم فيها أظفار يسبح فيها الثوار. سميت: الدم نحور وحرفت مع الزمان إلى دمنهور...

“Bütün romanlarıma konu edinerek yazdığım bölgemiz, günümüzün zıtlıklarıyla doludur. Bölgenin merkezi Demenhûr'dur. Kasabamdaki insanlar milattan önce 20. yüzyılın son çeyreğindeki eski Mısır'da yaşanan bir olayı anlatırlar. Firavunlardan biri o kadar azgınlaşmış ki, o günlerde kötülük her yere yayılmıştır. Zenginlerin zenginliği artmış, fakirlerin fakirliği.. İki taraf arasındaki mesafe birbirinden uzaklaşmıştır. Şikâyetler insanları kanlı bir devrime kadar götürmüştür. Kan, devrimcilerin içinde yüzdüğü nehirler oluşturmuştur. Şehir, 'Kan nehir' anlamına gelen 'ed-Demm Nuhûr' şeklinde adlandırılmış, zamanla şehrin adı 'Demenhûr' haline dönüşmüştür.”³⁹

Yazar, bir yönden doğduğu yerin sosyal silüetini çizerken, diğer yandan Mısır halkının genel portresini okuyucuya yansıtır. Romanda temel mekân olarak bir kasabanın seçilmesi, Mısır halkının çoğunluğu hakkında bilgi verilmesini sağlar. *Yaḥdus fi Mişr el-Ân* romanında mekân unsuruyla okuyucuya halkın sosyolojik sınıfları arasındaki farklılıklar, hissettirilmek istenmektedir. Zenginler ve fakirler, resmi yetkiyi elinde bulunduran makam sahipleri ve bunlara boyun eğmek durumunda olanlar arasındaki farklara dikkat çekilmektedir. Romanda hem zenginler ve makam sahiplerinin yaşadıkları evlerin lüksü ve şaşaası tasvir edilmiş hem de fakirlerin yaşadığı mahalle ve evler, onların yoksulluk boyutunu gözler önüne serecek şekilde ifade edilmiştir. Bu tasvirler, şüphesiz, bu sosyolojik sınıflar arasındaki yaşam kalitesi farkını, başka bir deyişle aralarındaki uçurumu, okuyucuya göstermektedir. Zengin evlerinin tasvirlerine şu paragraflar örnek verilebilir:

على باب الحجر التي كانوا يجلسون فيها. ضغط الأمين على زر يشع ضوءا فسفوريا أخضر في الظلام أضواء نور الصلاة والمدخل والحارة أمام البيت. داست أقدامهم على أرض نظيفة ولأتم حفاة شعروا بسرعة برطوبة محبة إلى النفس تشع من بلاط الأرضية. لمعت الحيطان المدهونة بالزيت تحت الضوء الجديد.

“Oturdukları odanın kapısında (Arap Sosyalist Birliği Dahriyye Kasabası) sekreteri, düğmeye bastığında, evin girişini ve önündeki sokaktaki karanlığı dağıtan yeşil fosforlu bir ışık yandı. (Debîş'in Arkadaşları) Ayakları çıplak olduğu için bastıkları temiz zemindeki, insana hoş gelen, rutubetli döşemeyi hemen hissettiler. Yağlı boyalı duvarlar henüz yanan ışığın altında parlıyordu.”⁴⁰

³⁸ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi* (Ankara: Öncü Kitap, 2009), 133.

³⁹ Ḳa'îd, *Yaḥdus fi Mişr el-Ân*, 169.

⁴⁰ Ḳa'îd, *Yaḥdus fi Mişr el-Ân*, 146.

سرنا في الطريق ولأننا، حفاة نحن الاثنين تفادينا روث البهائم وبرك الطين وقطع الطوب الأحمر والزلط المكومة أمام بيوت الأغنياء الذين يعيدون بناء بيوتهم وحياتهم ابتعدنا حتى لا يجرح الزلط والطوب أقدامنا العارية...

(Ķalbân) “*Debîş’le beraber yolda yürüdük. Ayaklarımız çıplak olduğu için evlerini ve hayatlarını yenileyen zenginlerin evlerinin önünde bulunan hayvan pislikleri, sert topraklar, kırmızı tuğla parçaları, yığılı çakıl taşlarından kaçınıyorduk. Bunların çıplak ayaklarımızı yaralamaması için onlardan uzak duruyorduk.*”⁴¹

حضر الموظف ومعه الأوراق. جلس وأمامه منضدة صغيرة في الشرفة واستمتع بمنظر أوراق شجرة التوت. وبالهواء المشبع برائحة الماء والخضرة والأرض المروية حديثا وقف الطبيب سائدا جسمه لسور الشرفة في بيجاما تكشف عن جمال ورقي ملابسه الداخلية. أخذ بملي تقريره على الموظف الذي كان مبهورا بالموقف كله.

“*Memur yanında evraklarla geldi. Önünde küçük bir sehpa, dut ağaçlarının yapraklarının, manzarası, suyun kokusuna doymuş hava ve henüz suya kanmış yer ve yeşillik ile dinlenerek balkona oturdu. Doktor pijamasının içindeki iç çamaşırlarının güzelliği ve kalitesi görünür bir vaziyette balkonun duvarına yaslanarak durdu. Bütün bu görüntülerden gözleri kamaşan memura doktor, raporunu yazdırmaya başladı.*”⁴²

Zenginlerin evlerini yukarıdaki gibi tasvir eden yazar, fakir Debîş’in evini şu şekilde betimler:

لحظة دخولي أدركت أن مفردات لغتنا أصبحت مجهددة وأن الجممل أصبحت عجوزا. لن أستطيع وصف ما شاهدته أبدا. وسط الدار في أوله باب حجرة وحيدة. في آخره زريبة جافة وخالية... بجوار الحائط، منقد وكوالح وجوزة وجوال قدم فرشته نورسته على الأرض بدلا من الحصيرة.. الحجرة الوحيدة فيها فرن على الأرض حصيرة فوقها مخدة تاه لونها الأصلي.. في الجدار حبل يمتد إلى الجدار المقابل. فوقه تعلق ملابس العائلة...

(Yazar:) “*Odaya girdiğimde dilimizin kelimeleri ne kadar da güçsüz, cümleleri ne derece aciz olduğunu anladım... Gördüklerimi hiçbir zaman tarif edemeyeceğim. Evin ortasında kapılı tek bir oda var. Sonunda kuru, boş bir kilim.. Duvarın yanında cezve, tabak çanak... Hasır yerine Nûrsitte eski bir çuval sermiş. İçinde fırın bulunan tek odada yerde bir hasır ve üzerinde asıl rengini kaybetmiş bir yastık vardı.. Duvarda aile elbiselerinin asılı olduğu karşı duvara bağlanmış bir ip...*”⁴³

3.3. Sosyal ve Siyasi Ortam

Berna Moran, edebiyat bağlamında gerçekçilikten bahsederken yazarın görevleri arasında toplumun belli bir dönemindeki gelişim doğrultusunu belirleyen tarihi güçleri yani toplumun içyapısını ve dinamiğini kavramak⁴⁴ olduğunu da belirtmiştir. “Büyük” diye anılan bütün romancıların eserlerinde topluma ve insana dönük yönler vardır.⁴⁵ Ele aldığımız romanda yoksulluk olgusunun, Mısır halkının yaşadığı trajik bir gerçeklik olmasının yanında aynı zamanda, uluslararası siyasi meseleler için bir malzeme olarak kullanıldığı da işlenmektedir. Nitekim ABD Başkanı Richard Nixon’ın Mısır’ı ziyareti öncesinde gıda yardımı göndermesinin arka planında Başkan Nixon’un yakın zamanda vuku bulan Arap-İsrail savaşlarında İsrail’i desteklemesinden kaynaklanan Arap dünyasındaki prestij kaybını telafi etme çabası vardır. Bu

⁴¹ Ķa’îd, *Yaĥduş fi Mışır el-Ân*, 61.

⁴² Ķa’îd, *Yaĥduş fi Mışır el-Ân*, 21.

⁴³ Ķa’îd, *Yaĥduş fi Mışır el-Ân*, 78.

⁴⁴ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 55.

⁴⁵ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı 1 Romanın Unsurları* (İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2001), 191.

telafiye sağlamak ve Mısır halkını memnun etmek için onlara çok muhtaç oldukları temel gıdalar göndermiştir.

الإمساك بالبشر من خلال طموحاتهم أنجح وسيلة للسيطرة عليهم.

“İnsanları istekleri yoluyla tutmak, onlara hükmedebilmek için en başarılı vesiledir.”⁴⁶ Romanın kahramanlarından doktorun söylediği bu cümle, Başkan Nixon’un yardımları gönderme niyetini veciz bir şekilde ifade etmektedir.

Yazar, romanıyla Mısır halkının çoğunluğunu oluşturan alt sınıf insanların trajik sayılabilecek durumlarını bir başka açıdan daha yansıtmaktadır. Maddi güç ve resmi otoriteyi elinde bulunduranlar, fakir insanlar üzerinde baskı uygulamakta onların doğal, insani haklarını, kendi menfaatleri uğruna yok saymaktadırlar. Romanda başkahraman Debîş, bu fakir tabakanın uç noktasında biri olarak karşımıza çıkar. Bu tabakanın tamamı Debîş’in bütün özelliklerini taşıyıyor olabilir, ancak Debîş, fakir tabakanın geneli hakkında bilgi vermek için güzel bir örnektir. Mal mülk namına pek bir şeye sahip olmamak, beden kuvvetiyle kazandığını günübürlük tüketmek, okuma yazma bilmemek, hakkı zayı olsa da hakkını savunamamak, bu tabakanın bazı özellikleridir. Bu insanların sayıca çok olması, onları buldukları hayat şartlarının zorluğundan kurtarmamaktadır. Diğer taraftan, azınlık oldukları halde bir grup insan, bu alt sınıfı maddi manevi baskı altında tutmaktadır. Bunlar zenginler ve resmi makamı işgal eden kimselerdir. Kasaba başkanı, amir ve doktor, ezen tarafın önde gelen temsilcileridir. Bu kimseler ellerindeki yetkileri kullanarak onlar üzerinde diledikleri gibi tasarruf etmektedirler. Ayrıca alt sınıf insanları ezmekte, onların bazı zayıf yönlerini kullanırlar. Zayıf yönlerinden en önemlisi onların temel ihtiyaçları ve arzularıdır.

Bunların dışında alt sınıf insanları başka bir şekilde ezen sosyal sınıf “zenginler” sınıfıdır. Zenginlerin tarifi, romanda şu cümlelerle ifade edilir:

الإقطاعيون الجدد وأغنياء هذه الأيام. كل واحد شعاره ياللا نفسي.

“Günümüz yeni iktâ sahipleri ve zenginlerinin her birinin sloganı ‘hep bana, hep bana’dır.”⁴⁷

Romanda zenginler sınıfının temsili karakteri olarak Debîş’in tarlasında çalıştığı birçok araziye sahip olan adam gösterilebilir. Tarla sahibi zenginler, akşama kadar çalıştırdıkları işçilere sadece o gün yetecek kadar bir ücret verirken yukarıda işaret edildiği gibi kendileri evlerini güzelleştirmektedirler.

Yûsuf el-Ğa’îd’in alt sınıf insanları uyarmak, onları bu gidişata bir son vermek uğruna gerekirse seslerini yükseltmeye davet etmek istediği romanından anlaşılmaktadır. Nitekim romana Ebû Zerr el-Gıfârî’nin

عجيب لمن لا يجد القوت في بيته... كيف لا يخرج على الناس شاهرا سيفه؟

“İlginç! Evinde yiyecek bulamayan, nasıl olur da kılıcını çıkarıp insanların karşısına çıkmaz?” sözüyle başlaması bu durumu desteklemektedir.

3.4. Kahraman İsimleri

⁴⁶ Ğa’îd, *Yaħdus fi Mısr el-Ân*, 29.

⁴⁷ Ğa’îd, *Yaħdus fi Mısr el-Ân*, 125.

Yazar, roman kahramanlarının isimlerini gelişigüzel seçmemiş, verdiği isimlere yine bir takım sosyal mesajlar yüklemiştir. Romanın başkahramanı olan Debîş'in adı, Arapça دېش "d-b-ř" kökünden türetilmiştir. دېش Fiili -mesela- çekirge sürüsünün ekili toprağı istila ederek üzerindeki bitkileri yiyip tüketmesi için kullanılır.⁴⁸ دېش kelimesi, bu kökten türetilmiş semâi ism-i meful kalıbında olmakla birlikte sübût anlamı bildirmesi nedeniyle sıfat-ı müşebbehedir.⁴⁹ Anlamı ise "çekirge sürüsünün istilasını sonucu tamamen yenilerek harap olmuş toprak" demektir. Bu mana ile kurgudaki Debîş karakteri değerlendirildiğinde, birçok kişinin Debîş'in sosyal haklarını istila ederek onun ölümüne neden olması manasına karakterin adıyla da vurgu yapıldığı ortaya çıkar.

Bu kökten türetilen دېش "debeş" sözcüğü günümüzde "moloz, döküntü, çakıl taşı, taş parçaları", دېش "debeş" ise "süprüntü, çöp, döküntü, hurda, ıvır zıvır" anlamlarında kullanılmaktadır.⁵⁰ Görüldüğü üzere bu kelimelerin ifade ettiği ortak anlam değerersizliktir. Buradan yola çıkarak, roman genelindeki Debîş karakteri için değerlendirme yapıldığında yazar, karakterin temsil ettiği güruhun toplum içinde "değerersizliğini" anlatmak istemektedir. O kadar değerersizdir ki, doğmuş, yaşamış ve ölmüştür. Varlığını ispat edecek bir belge bile yoktur. Ölümüne sebebiyet verenlere hiçbir yaptırım uygulanmamıştır. Dolayısıyla Debîş'in hiçbir hakkı savunulamamıştır.

Debîş'in yakın arkadaşı Ğalbân'ın ismi "yendi, yenilgiye uğrattı" anlamlarına gelen غلب "ğ-l-b" fiil kökünden⁵¹ türetilmiş olup, غلبان kelimesi "şaşkın, endişeli, bir için üstesinden gelemeyen" anlamında sıfat-ı müşebbehedir.⁵² Ğalbân, Debîş'in vefatından sonra arkadaşının hakkını aramaya çalışmış ancak, hiçbir netice elde edememiştir. Yazar, bu karakterin çabalarının boşa gitmesi ile şaşkınlığını ve uğraşlarına rağmen sonuç alamayışını kahramana verdiği isimle pekişirmiştir.

Sonuç

Eserlerinin neredeyse tamamında sosyal içerikli konuları ele alan Mısırlı yazar Yûsuf el-Ğa'îd, gençliğini yaşadığı 1960'lı yılların popüler akımı sosyalizmden oldukça çok etkilenmiştir. Zamanın Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Richard Nixon'dan Mısırdaki bir kasabada yaşayan ve devlet memurlarının suistimalleri neticesinde ölen, ancak yeryüzünde varlığını ispat edecek hiçbir delil olmayan fakir Debîş'e uzanan olaylar silsilesini Yûsuf el-Ğa'îd, kendine has bir üslup ve kurguyla okuyucuya yansıtmıştır. Geniş şahıs kadrosuyla dönemin ezilmiş sosyal tabakasına yapılan suiistimalleri hem eleştirmiş, hem de zengin fakir arasındaki uçuruma romanın birçok yerinde dikkat çekmiştir. Yoksulluk temasıyla karakter ve mekân tasvirleri; sosyal ve siyasi ortam tahlilleri; kurgu çerçevesinde karakter isimlendirmeleri gibi göstergelerden faydalanarak yazar, okuyucuya birçok sosyal mesaj vermektedir.

⁴⁸ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, "dbş", *Lisânu'l-'Arab*, nşr. Abdullah Ali el-Kebîr (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), 2/1323.

⁴⁹ Sübût anlamı taşıyan ism-i mef'ûl sıfat-ı müşebbehe olur. Bk. Doğan Fırınçı, *Arap Dilinde Sıfat-ı Müşebbehe* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2019), 79.

⁵⁰ Kadir Güneş, "dbş", *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Mektep Yayınları, 2011), 376.

⁵¹ Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, "ğlb", *Mekâyisu'l-Luğa*, (thk.) Abdusselâm Muhammed Hârûn (Mısırd: Dâru'l-Fikr, 1979), 4/388.

⁵² Reinhart Dozy, "ğalbân", *Tekmilatü'l-Me'âcimi'l-'Arabiyye*, çev. Muhammed Selîm en-Nu'aymî, (Irak: Dâru'r-Raşîd li'n-Neşr, 1980), 1964.

Yahduş fi Mısr el-Ân romanı bir kısım eleştirmenler tarafından siyasi bir roman statüsünde değerlendirilirken, içeriğinin çeşitliliği dikkate alındığında romanın toplumsal gerçekçi, tarihsel ve kara mizah türlerinin özelliklerini de ihtiva ettiği görülür. Yazar, Mısır'ın yakın tarihinden dokuz günlük bir kesit sunarken, aynı zamanda yanlış bulduğu olgu ve olayları bir derece trajikomik bir üslupla eleştirmiştir.

el-ka'îd, romanıyla 1974 yılında Mısır'da yaşananlara sosyal bir pencereden bakma imkânını sunmuştur. Son baskılarında romanın adındaki العال el-Ân (şimdi) kelimesini kaldırmamakla, bunun gibi olayların hâlâ, Mısır'da yaşanmakta olduğuna işaret etmiştir.

Kaynakça

- Armaoğlu, Fahir. 20. *Yy. Siyasi Tarihi 1914-1980*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983.
- Aydın, Abdullah. "Ebû Zer el-Gıfârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/266-269. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Çetin, Nurullah. *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap, 2009.
- Dozy, Reinhart. *Tekmiletü'l-Me'âcimi'l-'Arabiyye*. çev. Muhammed Selîm en-Nu'aymî. I. Cilt. Irak: Dâru'r-Raşîd li'n-Neşr, 1980.
- Fırıncı, Doğan. *Arap Dilinde Sıfat-ı Müşebbehe*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2019.
- Güneş, Kadir. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Mektep Yayınları, 2011.
- İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyâ. *Mekâyisu'l-Luğa*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 4. Cilt. Mısır: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. nşr. Abdullah Ali el-Kebîr. 2. Cilt. Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.
- ka'îd, Yûsuf. *Yahduş fi Mısr el-Ân*, Kahire: y.y., 1. Basım, 1977.
- ka'îd, Yûsuf. "A'mâli'l-Mutemeyyize Semeratu Sıyâm". Menâbir Şekâfiyye. Erişim 10 Ocak 2014. <http://www.mnaabr.com/vb/showthread.php?t=6821&page=3>.
- ka'îd, Yûsuf. *Mısır Topraklarında Savaş*. çev. Sema Öğünlü. İstanbul: Kanat Kitap, 2005.
- ka'îd, Yûsuf. *Yahduş fi Mısr el-Ân*. PDF: Kotob Arabia, ts.
- Lûbânî, Selvâ. "Hivâr me'a'r-Rivâiyyi'l-Mısri Yûsuf el-ka'îd". Menâbir Şekâfiyye. Erişim 25 Nisan 2014. <http://www.mnaabr.com/vb/showthread.php?t=6821&page=3>.
- Moran Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Oktik, Nurgün. "Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar". *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*. der. Nurgün Oktik. 21-57. İzmir: Yakın Kitabevi, 2008.
- Örgün, Hilal. "Sosyalizm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/382-388. Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- Savran, Ahmet. 19. *Yy. Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 1991.
- Şevâbike, Sümeyye. "el-Bûlifûniyye fi er-Rivâyeti'l-'Arabiyye: Yûsuf el-ka'îd Numûzecen". *Dirâsât el-'Ulûmu'l-İnsâniyye ve'l-İctimâ'iyye* 37/1 (2010), 81-93.
- Şevâbike, Sümeyye. "el-Mîtaqs Tecribiyyen Rivâiyyen Kıra'ah fi A'mâl er-Rivâi el-Mısrî Yûsuf el-ka'îd". *en-Necah Üniversitesi Beşeri İlimler Araştırma Dergisi* 27 (2013), 640-666.
- Şevâbike, Sümeyye. *Muhammed Yûsuf el-ku'ayyid Rivâiyyen*, Amman: Ürdün Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı 1 Romanın Unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2001.
- Ünal, Halime. "Yoksul Olmak Suç İşlemek İçin Yeterli mi?". *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*. der. Nurgün Oktik. 327-360. İzmir: Yakın Kitabevi, 2008.
- Yesû'î, Robert B. Kembil. "Yûsuf el-ka'îd". *A'lâmu'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Mu'âsir*. Beyrut: eş-Şeriketü'l-Müttehide li't-Tevzî', 1996.
- Yıldırım, Fethi. "Dünyada Adından Söz Ettiren İktisadi Sistemler ve Kısa Değerlendirmesi". *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 3/2 (2018), 881-895.

Yıldız, Musa *Necîb Maħfûz'un Sembolik Romanları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.

Zeyyât, Ahmed Hasen. *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*. Kahire: Dâru Nahda, 1939.